

ПОЧЕТАК РАДА НА ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ У БЕОГРАДУ

Од средине прошлог века економски и друштвени живот Србије јача, тако да се ово јасно показује и у области васпитања и образовања. Одлучан преокрет онда чини уставобранитељски режим са истакнутим личностима које су биле ангажоване око реформисања школа. На томе задатку Јован Ст. Поповић је, улажући напоре око реорганизације система васпитања и образовања којим управља држава, изражавао наду да ће се временом моћи да учини што је неопходно не само за опште основно, средњошколско или лицејско образовање, већ и за уметничко образовање „живописним заведенијем“, или музичком школом. Иако је то био један од даљих циљева образовања српске омладине уопште, карактеристично је само наговештавање нових сектора културног развоја.

У оно време, међутим, преча потреба била је да се осим постојећих државних школа отвори и једна која би као практична својом наставом задовољавала реалне потребе и тежње трговаца и занатлија у Београду. И зато, пре отварања Послено-трговачког училишта (февруара 1845) као државне установе, постојала је приватна трговачка школа. Како ова приватна школа, усмерена ка свакодневним привредним задацима, тако и доцније отворене приватне школе биле су претходница државних школа са новим циљевима образовања. Међу њима се налази најпре приватна сликарско-уметничка школа Стеве Тодоровића, који је од 1857. год. почео окупљати имућније лицејце да би их увео у ову

уметничку грану. А много доцније отворена сликарска школа Кирила Кутлика (1895. год.) постала је делом и државном установом.¹ И музичка школа Милана Миловука, чији рад почиње 1864. год. са заинтересованим великошколцима била је приватна школа. Исти је случај и са Вишом музичком школом или Конзерваторијумом Тоше Андрејевића Аустралијанца, 1888. године.²

Све ове установе су праве претходнице државних или самоуправних јавних уметничких школа које су радиле после првог светског рата.

Сличан је пут развоја имала и универзитетска приватна школа за предшколско васпитање.

Много пре него што се помишљало на васпитање најмање деце, у узрасту до седме године, тј. предшколског доба, у Србији, а тако је текао развој и у другим земљама, водило се рачуна првенствено о васпитању и образовању одраслије младежи. Деца предшколског узраста припадала су родитељском дому и она су у њему одгајана. Српска породица патријархалног типа, макар се радило и о варошким породицама, није испуштала дете испод мајчиног окриља. Међутим, социјалне и економске промене особито у животу градског становништва утицале су да се помишља и на нове облике подизања деце млађег узраста. Колико се ради о Београду као главном граду земље, у њему су најпре слабили патријархални односи. Жена мајка, разуме се најпре из имућних и виших слојева друштва, све се више креће изван куће; оквири њеног живота се шире, макар да се то врши споро.

Она постаје учесник у јавном животу, иако у скромним размерама, јер је друштвени положај и углед њене породице скочио. Природно, заузета око извршавања спољних обавеза, жена мајка има мање времена да се посвећује подизању свога порода. Ово се најпре поверава најмљеним лицима без стручне спреме, а стичу се околности да се и специјална лица почињу бавити васпитањем оне деце која нису дорасла за школу. Јасно, све се то налази у скромним оквирима делатности; ту се налазе почеци систематског одгајања деце најмлађег узраста у забавиштима, а у наше дане у установама за предшколско васпитање, за које припремају стручан кадар школе за васпитаче и васпитачице, као државне установе.

*

Баш у јекну рада на реформи образовања у Србији при крају друге владе кнеза Михаила Обреновића, чему је директно служила Велика комисија за школе са председником др Јосифом Панчићем на челу, у Београду је покренут рад установе за васпитање деце предшколског узраста. „С високим одобрењем Министарства просвете и светим благословом високе Архијерејске власти у Београду“, Татомир Миловук, парох ћупријски, основао је и био управитељ „за новозаведену школу малолетне дечице од две пуне, до седам година.“ У објављеном *Програму*... печатње В. Андрића у Београду, 1867. год., Татомир Миловук је саопштио београдском грађанству да се ова „школа“ отвара у понедељак 3. априла 1867, у кући Радовановића, лончара, „до куће г. Ценића, советника, спрема књажеске капије, за месец април, док се по Ђурђеви дне, квартир на Теразијама не испразни.“³

У умноженом *Програму* који је у исто време и позив Београђанима да се одазову, оснивач нове установе за децу обавештава родитеље „малолетне“ деце оба пола која су уписана, и оних који мисле да то учине, да децу што пре доведу. Татомир Миловук износи услове

под којим деца могу бити васпитавана код њега. Он указује да деца могу долазити у завод или само на васпитање, што би била једна врста материнске неге без стана и хране, или поред васпитања могу имати ручак и „закуску“ после подне. У првом случају родитељи ће плаћати месечно шест цванцика, а у другом шест талира месечно. Трећу категорију чине она деца која би имала и стан у заводу са свом негом, и где би стално боравила, за разлику од прве деце која би ујутру долазила а увече одлазила својим кућама. Она деца која би имала све услуге око васпитавања, исхране и стана уплаћивала би месечно четири дуката, тј. родитељи би са руководиоцем ове приватне установе то чинили „по уговору и величини детета.“

У погледу „метода васпитања“ Татомир Миловук обећава да ће се дечица у трећој и четвртој години, поред неге, упознавати са побожним и моралним причама. То има за циљ да се деца навикну и да лепо говоре и одговарају на питања; да лепо и мирно седе, а исто тако пазе на оно што се говори. — У *Програму* изричито стоји: „Лепо ћутати у школи док се не запита; старије слушати, за трпезом лепо седети и за јело молити, и не грабити се.“

Наводећи све навике које ће се у заводу деци усађивати, Миловук их исцрпљује у двадесет седам тачака. Из садржаја тога васпитног рада који се мисли спроводити у васпитавању малишана предшколског узраста, запажа се да је основни задатак да се формирају корисне особине и навике. Међу њима се нарочито истичу: пристojно понашање, послушност, културно опхођење; важно је и навикавање на естетско уживање, другарско опхођење, чување ствари и скромно живљење. Међутим, о хигијени у животу и стварању хигијенских навика у овом заводу којим управља Татомир Миловук као свештено лице, нема ни једне речи. Управо, морално изграђивање деце и формирање моралних навика ограничено је на богобојажљивост, смиреност и кроткост у животу, како би се најбоље одговорило „хришћанским заповестима.“

Сл. 1 — Насловна стра-
 на Програма Татомира
 Миловука, штампана
 1867. године. (Универ-
 зитетска библиотека
 „Светозар Марковић“,
 Београд).

Сасвим различито од установа за предшколско васпитање модерног доба, у заводу Татомира Миловука у Београду од пете године деца се поред упознавања вере, односно молитава, упознају са писменима. Она уче читати и писати

„... како србски тако и немачки, а по том по подпори и француски; женска пак дечица штрикати, и ситне послове женске, по снаги детета учити, радити.“⁴

По своме програму рада штампаном на осам страница текста старог право-

5. Свакомъ детету, осимъ оногъ ког се у школи рани, дужни су родитељи у јутру едну земичку, а по подне едну лати, да собомъ поне-се, иначе на произволену родитеља стои, и што друго дати му, срѣ у 10 сати у јутру, и у 4 по подне, као у време закуске деца раније се у школи, и она као деца, коя немогу надјачати гладъ, ести мораю, и то на оброкъ учити се, коя бы иначе кодъ куће свакиј часъ ела.

6. Сва деца вообште мораю свое столице, за седењ, а већа велике столице, и свой трошакъ за радъ, као и свако, потребне књиге и проче све, свое ишати.

7. Свакиј родитељ, збогъ тежкоће почетки заведеня овогъ, едномъ човеку, бы ће толико до-баръ, да свагда напредъ месець, за кою класу плаћао буде, платити изволи.

8. Овогъ одговара методъ воспитаня, као:

1. Дечица у трећој и четвртој години, да нѣ се уѣ не обтерети, поредъ неге мате-ринске у школи и домаће, — учиће се у самниъ приповедкама побожниъ и моралниъ, и разго-ворника разниъ, да знаду:

а. Лепо говорити, и одговарати на питањ.

б. Лепо и мирно седећи, пазити на оно, шта се говори.

в. Лепо ѣутати у школи докъ се незапыта.

г. Лепо устати и одговарати оно шта се пыта.

д. Лепо старіе свое слушати, неодговарати, и непротивити се.

е. Лепо за трапезомъ седити, за ело молити, и неграбити се.

1*

Сл. 2 — трећа стра-на Програма Татомира Миловука, штампана 1867. године. (Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд).

писа и манира, Татомир Миловук је предвидео да деца у шестој години про-дуже „гореречене науке по поњатију даље и боље... а мужка деца почеће по жељи родитеља, учити и латински.“

Све што је навео у погледу учења

читања и писања на српском језику, још више у погледу учења немачког, француског, па и латинског, показује да је Татомир Миловук мало држао до психо-педагошких принципа. Њему је највише стало да рекламира своју при-

ватну установу да би имућни родитељи што више њему слали своју децу. Отуда Татомир Миловук казује да ће његови питомци мушког пола од седме и осме године почети да се спремају за ступање у гимназију, а женска деца која желе „воспитатељке бити, за велику женску школу.“ Остале девојчице овог узраста биће поучаване у вештини кувања, шивења, као и употреби прикладних боја за украшавање ствари.

По духу који у њему има да провејава и основном обележју који носи, свој завод за „малолетну дечицу“ Миловук хвалисаво назива „нова морална школа“, чији би главни задатак био да родитељима помогне у васпитавању деце.

Хотећи да привуче што већи број васпитаника, у своме позиву старешина ове „школе“ наводи да он са својом бројном породицом од осам чланова, од којих су поред њега и његове супруге, још шест кћери као „персоналом воспитатељки... од којих су две у манастиру женском на науки биле, и потом све: како у наукама, тако и у свим женским пословима најфинијим изображене“, представљају гарантију да се успех може постићи „на радост родитеља и владара кнеза Михаила.“

Није прошло много времена од отварања, а оснивач и управитељ прве установе за васпитавање „малолетне дечице“ у Београду послао је Министарству просвете и црквених дела 21. октобра 1867. год. преко митрополита српског и епископа београдског Михаила молбу за државну помоћ да би се „школа“ Татомира Миловука могла одржати. Спроводећи ту молбу митрополит указује да овај рад треба подржати и новоосновану установу ставити на своје ноге „... док би се она боље утврдила и родитељи сазнали за корист од ње... и свештенику Миловуку ако не више бар му обичну учитељску плату определити да не би био принуђен затворити је.“⁵

На ту молбу и препоруку, онда када се оснивач ове приватне установе свакако борио са великим тешкоћама, заступник Министарства просвете и црквених дела, иначе министар финансија

Коста Цукић, одговорио је кратко и одлучно 15. новембра 1867. године: „... да се учитељска плата не може одређивати свештенику Татомиру Миловуку, који приватну школу за малолетну децу држи, јер се то не слаже са постоећим Законом, а нема се довољно основа за дејствовање да се закон измени.“⁶

Да би потврдио вредност свога рада, и да би добио новчану помоћ, Татомир Миловук је као свештено лице дејствовао под окриљем црквених фактора. Пошто није успело његово прво тражење у Министарству просвете, он је спремајући се да се обрати кнезу Михаилу Обреновићу најпре добио од „претседатеља Конзисторије, протојереја београдског“ С. Димитријевића 18. новембра 1867. године сведоџбу у којој се каже да је он на молбу Татомира Миловука код митрополита Михаила и на основу његове наредбе присуствовао „испиту његови малолетни ученика.“ Том приликом митрополитов изасланик је утврдио: „Да су се поменути ђаци како у првоначалним основима наше вере, тако и осталим преподавањима „врло добри“ показали тако, да је присуствовањима, чисто непоњатно било, како ова дечица, која ни речи подпуно, изговорити нису кадра, овако разборито на вопросе одговарати и памтити их могу.“⁷

Охрабрен оваквом оценом о његовој приватној установи, Татомир Миловук ускоро, 6. децембра 1867. године, упућује молбено писмо кнезу Михаилу у коме се између осталог налазе подаци о стању Миловукове „моралне школе“, односно материјалних услова његове породице која је по свему судећи била бројнија од прикупљене деце. У својој представци кнезу Миловук је изнео и следеће: „Поред свега мога труда и ревности, а тако и успеха дечице, као што прилог поднет, показује, са два детенцета — због зиме остала изосташе — у највећој нужди и оскудици, без леба и дрва са 9 душа заоставши, нигди помоћи немам, разве у прошњи, која мени као свештенику непристои.“⁸

У овој својој молби кнезу Михаилу, Татомир Миловук подсећа да је до 1840. године био „дејствителан“ професор

крагујевачке гимназије, а да као стар човек са бројном породицом који је покренуо врло користан рад, очекује неопходну подршку како не би „од глади, зиме и голоће умро.“

Државна власт, како она врховна тако и остала, није била ни мало вољна да прелази преко законских прописа и помаже приватно лице над чијим радом нема довољно увида. И решењем донетим по кнежевом налогу, министар просвете је 12. децембра 1867. (№ 3561) остао код своје првобитне одлуке да се Татомиру Миловуку, који је иначе рекао у представци кнезу да министар просвете нема „призренија“ према њему и његовој породици, не може дати учитељска плата, јер нема законске основе. „Његова светлост“ није ни из „обзира на његову оскудицу“ подарила што „у име милости.“

Из података у документима за 1868. годину поуздано се може утврдити да Миловукова установа за васпитање деце није могла преживети крај 1867. године. Било услед своје старости, а највише због немања средстава да продужи рад, Татомир Миловук је првих месеци 1868. године молио Министарство просвете да се његова кћи Драгиња прими за учитељицу а син за учитеља неке основне школе. А већ тиме што се исте године обраћа Министарству просвете и црквених дела да „подејствује“ како би му парохијани саградили парохијски дом у Породину, где се настанио, Татомир Миловук показује да је његов рад у Београду у „моралној школи за малолетну децицу“ био већ прошлост. Без сумње, Миловуков покушај, од априла

до краја 1867. године, био је врло кратког века и неуспешан.

Карактеристично је за личност Татомира Миловука што се ускоро у званичним актима Министарства просвете, које управља и црквеним пословима, говори о његовим кривицама које је починио као породински парох. То се провлачи и у 1869. години, када једном приликом није дао да се његов син „за неки преступ уапси.“ Тих месеци, међутим, налази се његова „прошња“ да буде постављен за „професора учитељске школе“, при чему је он свакако мислио на Вишу девојачку школу, јер учитељске школе у Србији још није било. На свештеника Татомира Миловука нису престале тужбе и „због непристојног понашања према парохијанима“ у Породину.

*

Појава приватне установе за васпитање мушке и женске деце „од две пуне, до седам година“ у Београду је врло интересантна. У оно време, а и доцније, у Београду су постојале и друге приватне установе за образовање младежи. Њихов је опстанак био увек зависан и неизвесан, управо краткотрајан. Чим би неко од оснивача добио државну службу, умро или запао у финансијске тешкоће, она би престала са радом. То се, на пример, догађало и са уметничким школама, чији је рад иначе плоднији од осталих не баш разгранатих приватних школа које су служиле образовању београдске омладине у другој половини прошлог века.

НАПОМЕНЕ

¹ Зора Симић — Миловановић, Прве уметничке школе у Београду, *Годишњак музеја града Београда II*, 1955.

² Ж. П. Јовановић, Конзерваторијум Тоше Андрејевића — Аустралијанца, *Политика*, 7. децембар 1958.

³ Програм Т. Миловука је штампан старим предвуковским правописом.

⁴ Програм за новозаведену школу малолетне децице од две пуне до седам година у

Београду уредио је Татомир Миловук, парох ђупријски основатељ и управитељ ове школе у Београду, 1867.

⁵ Државни архив у Београду, одељ. Министарства просвете, Ф III, 1692 — ЕНо 1128, 1867.

⁶ Исто, Но. 3157.

⁷ Државни архив у Београду, одељ. Министарства просвете, Ф. VIII, 1692/1867.

⁸ Исто.

DEBUTS DU TRAVAIL SUR L'ÉDUCATION PRÉSCOLAIRE A BELGRADE

V. GRUJIĆ

Les débuts du travail sur l'éducation préscolaire au siècle dernier à Belgrade sont d'origine privée. Une institution de ce genre fut fondée par Tatomir Milovuk au début d'avril 1867. Dans son *Programme d'une nouvelle école pour les enfants mineurs*, il a exposé les buts et la tâche de l'institution qu'il a ouverte à Belgrade, ainsi que les conditions d'admission des garçons et des filles de deux à sept ans. Le fondateur a souligné que les enfants pouvaient y venir soit uniquement pour l'enseignement soit pour avoir en plus le déjeuner et le goûter. Une troisième catégorie d'enfants aurait été formée par des enfants qui habiteraient l'école et y auraient tous les soins, donc des internes.

Des soins, de l'éducation et de l'enseignement donnés aux enfants dépendait la somme versée au propriétaire de la nouvelle institution. Ce qui est caractéristique pour le travail de Tatomir Milovuk, imaginé sur une large base et lancé avec grande publicité, c'est qu'il comprenait l'éducation et l'enseignement. Dès leur cinquième année les enfants apprenaient chez lui à lire et à écrire, non seulement en leur langue ma-

ternelle mais aussi en allemand, et selon les besoins on y apprenait aussi le français et le latin. Milovuk ne tenait pas beaucoup aux principes psycho-pédagogiques, pour lui l'essentiel était d'avoir de nombreux élèves et par conséquent la contribution financière de leurs parents.

La vie de cette première institution préscolaire ne fut pas longue, car elle dépendait aussi bien de l'intérêt des parents que du fondateur lui-même, qui, en tant qu'homme, n'offrait pas de garanties valables pour l'exécution de sa tâche. La tentative de Milovuk d'obtenir le soutien des autorités, a échoué malgré les interventions répétées des autorités ecclésiastiques de Belgrade.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Page de garde du *Programme* de Tatomir Milovuk, imprimé en 1867. (Bibliothèque Universitaire »Svetozar Marković).

Fig. 2 — La troisième page du *Programme* de Tatomir Milovuk, imprimé en 1867 (Bibliothèque Universitaire »Svetozar Marković, Belgrade).

